

УДК: 336.22

Євген Бондаренко

кандидат економічних наук, доцент,
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна
ye.bondarenko@wuni.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-6856-4855

Володимир Угрин

кандидат економічних наук, доцент,
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна
v.uhryn@wuni.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-3648-7247

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ МИТНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Yevhen Bondarenko

Ph.D. (Economics) Assoc. Prof.,
West Ukrainian National University,
Ternopil, Ukraine

Volodymyr Uhryn

Ph.D. (Economics) Assoc. Prof.,
West Ukrainian National University,
Ternopil, Ukraine

TRENDS AND PROSPECTS FOR THE DIGITALIZATION OF UKRAINE'S CUSTOMS AREA IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Анотація. У статті проаналізовано ключові тенденції цифрової трансформації митного простору України в умовах реалізації євроінтеграційного курсу. Обґрунтовано актуальність переходу до цифрової моделі митного адміністрування як пріоритетного напрямку реформ у сфері публічних фінансів. Досліджено концептуальні підходи до формування митного простору в умовах цифрової економіки, розглянуто досвід країн Європейського Союзу щодо запровадження інформаційних систем для адміністрування митних платежів і контролю переміщення товарів. Здійснено огляд цифрових інструментів, що впроваджуються в Україні (електронне декларування, єдине вікно, NCTS, мобільні сервіси, системи ризик-менеджменту). На основі статистичних даних проаналізовано вплив цифровізації на динаміку митних надходжень до Державного бюджету України. Визначено переваги та виклики

цифрової трансформації митної політики, сформульовано перспективні напрями розвитку в контексті гармонізації з європейським митним простором.

Ключові слова: публічні фінанси, митна політика, цифровізація митного простору, митне адміністрування, інформаційні системи, митні платежі, єдине вікно, Державна митна служба України, євроінтеграція, економічний розвиток.

Abstract. *The paper explores the key trends and strategic prospects of the digital transformation of Ukraine's customs space within the context of European integration. It emphasizes the critical role of customs digitalization in reforming the national system of public finance administration, especially amid wartime challenges and the country's gradual alignment with the EU Customs Code and standards. The study conceptualizes the development of a digital customs environment in the context of a modern information economy and highlights the shift from traditional border control models to data-driven and risk-oriented customs governance. Special attention is given to the experience of European Union member states in implementing advanced digital tools and IT systems for customs payments administration, transit procedures, and trade facilitation.*

The paper provides a comprehensive overview of digital innovations introduced by the State Customs Service of Ukraine, including electronic declaration systems, the «Single Window» mechanism, integration into the New Computerized Transit System (NCTS), mobile applications, and automated risk management tools. Based on statistical data from 2019 to 2024, the research assesses the impact of these technologies on the dynamics and structure of customs revenue in the state budget. The study also identifies systemic challenges in implementing digital customs reform, such as institutional inertia, financial constraints, cybersecurity risks, and regulatory adaptation issues. At the same time, it outlines the positive effects of digitalization, including increased transparency, reduced corruption, faster clearance procedures, and better integration into European trade networks. The article concludes by proposing forward-looking policy directions to strengthen Ukraine's digital customs ecosystem as part of its broader public finance and economic modernization agenda.

Key words: *public finance, customs policy, digitalization of the customs space, customs administration, information systems, customs payments, Single Window, State Customs Service of Ukraine, European integration, economic development.*

Сучасний етап євроінтеграції України визначає цифровізацію діяльності митних інституцій як один із пріоритетів державної політики. Світова митна спільнота вже активно впроваджує домінуючі концепції «Digital Customs» внаслідок використання цифрових систем для адміністрування митних платежів, контролю руху товарів і транспортних засобів, а також для гарантування співпраці між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Для України це особливо актуально у контексті євроінтеграції та виконання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС), яка передбачає гармонізацію митних процедур і приєднання до загальноєвропейських цифрових систем.

Актуальність теми зумовлена необхідністю адаптації митної системи України до нових викликів інформаційної економіки та вимог європейської інтеграції. Активна цифровізація митного простору розглядається як інструмент прискорення

товарообігу, протидії контрабанді й корупції, а також як фактор підвищення регулюючого потенціалу та фіскальної ефективності митних платежів, зокрема в умовах кризових ситуацій. Особливо це проявилось у період повномасштабної війни, коли цифрові сервіси стали критично важливими для підтримки безперервної роботи суб'єктів митного простору та стабільності доходів бюджету.

Проблемними аспектами формування митного простору України є широкий спектр питань: від модернізації інформаційного забезпечення до налагодження тісної співпраці з іншими державами, викорінення корупційної складової під час проходження прикордонного та митного оформлення тощо. Серед проблемних аспектів формування митного простору України варто виокремити зростання впливу високоорганізованих злочинних угруповань, які за наслідками та масштабністю набули глобальних обсягів [1].

На думку Н. Костишин і В. Дереш, митний простір слід розглядати як «сферу, в якій держави згідно з угодами та в межах, що не суперечать міжнародному праву, здійснюють свої економічні відносини, зберігаючи незалежність під час перетину митних кордонів. Тобто акцент здійснено саме на власній незалежності конкретної держави» [2]. Становлення митного простору країни відбувається паралельно із розвитком митної політики, тому його основні характеристики залежать від інтеграційного курсу держави та внутрішньої економічної політики. Оскільки митний простір є циклічним у своєму розвитку, то він має наступні стадії: формування, розвиток, рецесія, депресія. Такі ж стадії притаманні будь-якому простору, зокрема економічному.

Поняття митного простору держави охоплює сукупність правових, організаційних та технологічних умов, у рамках яких реалізується митна політика і здійснюються митні формальності. В умовах цифрової економіки його зміст значно розширюється: акцент зміщується з фізичних кордонів на інформаційний обмін даними, аналітику ризиків та мережеву взаємодію митних органів. Формування сучасного митного простору відбувається під впливом глобальних трендів цифровізації – зростання обсягів e-commerce, появи нових інформаційних технологій (Big Data, Artificial Intelligence, Blockchain), вимог міжнародних ініціатив та угод.

Концептуально розвиток митниці у цифрову добу ґрунтується на переході від паперових процедур до повністю електронного митного середовища. Всесвітня митна організація (ВМО) ще у 2016 р. визначила «Digital Customs» як стратегічну ціль, що означає застосування інформаційних технологій (ІТ) на всіх стадіях митного процесу – від електронного декларування і автоматичної перевірки документів до онлайн-сплати платежів та обміну даними з іншими фіскальними та правоохоронними інституціями. Такий підхід передбачає інтеграцію диференційованих інформаційних потоків у єдину систему, де дані стають новою детермінантою у взаємодії суб'єктів митного простору [3].

Важливою концепцією є глобально мережеві митниці (Globally Networked Customs), розроблені ВМО, які передбачають обмін інформацією в реальному часі між митними адміністраціями різних країн. Це означає, що національний митний простір більше не ізольований – він розвивається як частина всесвітньої митної спільноти, де стандарти даних, електронні протоколи та інші ІТ-рішення уніфіковані. Слід наголосити, що швидке та передбачуване митне оформлення, прозорі правила й інтеграція з міжнародними системами сприяють притоку інвестицій

і розвитку зовнішньої торгівлі. Оскільки ризики у процесі цифровізації митних органів створюють «цифрові розриви», що уповільнюють торговельні потоки і можуть призводити до втрати доходів бюджету. Отже, концептуалізація розвитку митного простору в умовах цифровізації полягає у переході до нової парадигми «інтелектуальної митниці», що проявляється симбіотикою наступних тенденцій:

- оперування цифровими даними замість паперових декларацій;
- застосування автоматизованих систем аналізу та управління ризиками та мінімізація суб'єктивного впливу людських рішень;
- взаємодія з бізнесом через веб-портали і мобільні додатки;
- проактивне виконання контрольно-наглядових функцій завдяки обміну інформацією з базами даних інших відомств та країн [4].

Країни Європейського Союзу належать до світових лідерів з впровадження електронних митних систем. Ще з середини 2000-х років в ЄС реалізується програма e-Customs, спрямована на перехід до безпаперових технологій митного оформлення на всьому єдиному митному просторі альянсу. Правовою основою є Митний кодекс Союзу (UCC), який зобов'язує держави-члени застосовувати інформаційні системи для всіх основних процедур і обміну даними. Єврокомісія координує розробку і впровадження спільних електронних систем у рамках Багаторічного плану стратегічного розвитку митних ІТ-систем. Зокрема, станом на 2024 р. в процесі модернізації перебуває дванадцять великих електронних систем ЄС, які охоплюють подання декларацій, транзит, експорт, імпорт, управління ризиками, тарифами, квотами, аудитом тощо. Мета – спростити та прискорити митні формальності та знизити адміністративні витрати для всіх учасників, водночас зробивши процес збору доходів більш ефективним [5].

Сучасні підходи у ЄС в процесі адміністрування митних платежів базуються на повній електронній взаємодії митних адміністрацій з суб'єктами ЗЕД. Усі декларації подаються в цифровій формі через національні митні портали, побудовані на єдиній моделі даних (EU Customs Data Model). Для сплати мит і податків застосовуються електронні платіжні системи. Наприклад, у країнах ЄС імпортер після реєстрації отримує спеціальний рахунок (Trader Account Number, TAN), через який здійснюються платежі онлайн. Це дозволяє автоматично зараховувати належні суми митних зборів та податків до бюджету і спрощує контроль за їх сплатою. У багатьох державах діють системи єдиного казначейського рахунку для митниці, де акумулюються платежі, а митні органи та податкові служби обмінюються інформацією про надходження в режимі реального часу.

В ЄС також практикуються диференційовані цифрові платформи для різних категорій користувачів. Для великого бізнесу передбачено прямий обмін даними через EDI-інтерфейси митних систем, що дозволяє корпораціям автоматизувати процес декларування і сплати митних платежів. Для малого бізнесу і фізичних осіб діють зручні веб-портали з покроковими інтерактивними формами декларацій, калькуляторами платежів та довідковими сервісами. Успішною практикою є створення національних порталів «єдине вікно» – електронна платформа, де імпортер може виконати всі необхідні формальності (митні декларації, подання дозвільних документів, сплата мита, ПДВ, акцизу) через один інтерфейс.

Практичний аспект свідчить, що у Нідерландах функціонує система Portbase, яка об'єднує митні, портові та логістичні сервіси в єдиний портал для учасників зовнішньої торгівлі. У Естонії з 2017 року впроваджено концепцію «Електронна митниця», де 100% декларацій подаються онлайн, а середній час оформлення мінімізовано за рахунок повної автоматизації та інтеграції з базами даних інших відомств. Досвід Естонії демонструє, що повна цифровізація митних процедур можлива навіть у відносно невеликій країні, але потребує політичної волі та інвестицій у IT-інфраструктуру. В результаті, митні органи Естонії відмінили роботу на основі паперових документів і позиціонуються як найбільш ефективні, діджиталізовані та прозорі у ЄС [6].

Для ЄС характерним є запровадження спеціалізованих галузевих цифрових систем у митній сфері, а саме:

- NCTS (New Computerised Transit System) – нова комп'ютизована транзитна система, що забезпечує єдину електронну процедуру транзиту товарів між усіма країнами-учасниками Конвенції про спільний транзит. Україна з 2022 року також приєдналася до NCTS, що фактично відкриває режим спільного транзиту);

- ICS2 (Import Control System 2) – система попереднього контролю імпорту, через яку авіа- та поштові оператори подають електронні дані про вантажі до прибуття в ЄС. Це частина забезпечення безпеки та аналізу ризиків ще до перетину кордону;

- EMCS (Excise Movement and Control System) – загальноєвропейська система контролю за переміщенням підакцизних товарів, що також інтегрована з митними органами для гарантії сплати акцизів;

- EORI (Economic Operator Registration and Identification) – система єдиного реєстраційного номера оператора, за допомогою якої всі суб'єкти, що здійснюють ЗЕД, ідентифікуються у митних системах ЄС та взаємодіють із ними онлайн.

Окрім цього, в ЄС діють спільні підходи до управління ризиками: функціонує інформаційна система CRMS (Customs Risk Management System) для обміну профілями ризику між країнами-членами. Це означає, що ризикові імпорتنі операції можуть бути автоматично позначені системою ще на етапі декларування, і митники різних країн бачать подібні попередження. Також реалізовано обмін даними про митні правопорушення в електронній базі CENcomm під егідою WCO, до якої мають доступ і митники країн ЄС, і партнерів (Україна також підключена) [7].

Успішні практики цифровізації в ЄС можна проілюструвати на прикладі Польщі, яка однією з перших у Європі перейшла на електронне декларування у 2003 р., запровадивши систему CELINA для імпорту/експорту та NCTS-Польща для транзиту [8]. Сьогодні митні органи у структурі Міністерства фінансів Польщі надають бізнесу повний набір електронних сервісів: веб-портал PUESC (Платформа електронних послуг митниці), мобільні додатки для відстеження статусу митних декларацій, електронні платежі, а також інтегровану з митницею систему адміністрування митних і податкових платежів. В результаті польський досвід показує, що комплексна цифровізація (підкріплена реформою митної служби) дозволила суттєво збільшити надходження та підвищити рівень довіри до органів управління митною справою [9].

В загальному, в країнах ЄС сформувалася розгалужена цифрова інфраструктура митного адміністрування, ключовими елементами якої є: єдині електронні системи

подання декларацій і сплати митних платежів, спільні бази даних і реєстри, автоматизований обмін інформацією та координація ризик-менеджменту. Успіх практик ЄС підтверджує, що цифровізація митного простору приводить до пришвидшення оформлення, зменшення помилок і можливостей для шахрайства, а відтак – до зростання ефективності як фіскальної, так і регуляторної функцій митних органів. Цей досвід є орієнтиром для України на шляху до інтеграції в європейський митний простір.

Україна останніми роками здійснює активну цифрову трансформацію митних процедур, впроваджуючи нові інформаційні системи та сервіси для бізнесу і громадян. Державна митна служба України відзначає перехід до «митниці в смартфоні» як одну з цілей реформування. Зокрема, у 2020 році було анонсовано запуск мобільного додатку «e-Borders», який дозволить громадянам у режимі онлайн отримувати всі основні митні послуги та відстежувати ситуацію на кордоні. Цей додаток розробляється у співпраці з Державною прикордонною службою України і має забезпечити, щоб подорожуючі могли самостійно декларувати окремі товари (наприклад, транспортні засоби) через смартфон, а також оперативно дізнаватися про правила і вимоги при перетині кордону. Впровадження «митниці в смартфоні» покликане не лише спростити життя громадянам, а й мінімізувати прямий контакт з посадовцями, тим самим знижуючи корупційні ризики.

Інформаційні системи, що нині функціонують у митних органах України, зазнають нових технологічних трансформацій. ДМС України реалізує комплексну ІТ-стратегію, яка включає 6 основних напрямів:

- 1) Кабінет взаємодії з митницею (нове єдине вікно для подання документів і даних);
- 2) Митний контроль та оформлення (створення сучасної автоматизованої системи оформлення вантажів);
- 3) Публічна звітність та аналітика (системи ВІ та відкриті дані);
- 4) «Розумний пункт пропуску» (оснащення кордону сканерами, камерами і сенсорами, що інтегровані з ІТ-системами);
- 5) Кібербезпека;
- 6) Гармонізація з ЄС [10].

У межах цих напрямів впроваджено або модернізується низка конкретних ІТ-рішень. Наприклад, запущено оновлений веб-портал ДМС України, через який суб'єкти ЗЕД можуть в електронному вигляді подавати попередні повідомлення, переглядати довідкову інформацію (класифікатори, ставки мит тощо) та відстежувати показники роботи митниці. На порталі діє сервіс «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», що дозволяє одночасно подати митну декларацію і документи для інших контролюючих служб.

Важливою складовою є автоматизація митного контролю та аналізу ризиків. В Україні діє автоматизована система аналізу та управління ризиками (АСАУР), що постійно удосконалюється. Нещодавно ДМС розпочала впровадження нової ІТ-підсистеми ASUR 2.0, яка за допомогою математичних методів (штучного інтелекту) буде оптимізувати профілі ризику та здійснювати їх автоматичну актуалізацію. Це дозволить більш точно виявляти підозрілі поставки, зменшуючи кількість зайвих фізичних оглядів, і одночасно підвищити ефективність виявлення правопорушень [11, с. 18].

Відзначимо, що мобільні додатки та використання соціальних мереж – ще один цифровий тренд в діяльності ДМС України. Окрім згаданого додатку e-Borders (який поки в стадії тестування), запущено кілька сервісів для інформування громадян. Зокрема, функціонує офіційний Telegram-бот Держмитслужби, через який можна дізнатися статус митного оформлення імпортованого товару чи транспортних засобів (за номером митної декларації) такий аспект забезпечує прозорість і знижує корупційні ризики, адже громадяни можуть простежити, чи не затримується виконання митних формальностей. Також у Telegram діє бот для повідомлень про черги на кордоні, де показується оперативна інформація з пунктів пропуску (кількість авто, орієнтовний час очікування). Ці дані автоматично збираються системою від прикордонників і надаються користувачам у зручному форматі. Крім того, активність митниці широко представлена у соціальних мережах (Facebook, Twitter), оскільки ДМС України регулярно публікує роз'яснення, відповіді на популярні запитання, інформацію про зміни в правилах, використовуючи соціальні мережі як канал зворотного зв'язку з клієнтами. Це сприяє підвищенню довіри до митниці та оперативному реагуванню на проблеми громадян.

В цілому, в Україні формується сучасна цифрова інфраструктура забезпечення діяльності митних інституцій, хоча і з певним запізненням відносно ЄС. До ключових її елементів належать:

1. Автоматизована система митного оформлення – функціонує комплекс програм «Інспектор-2006», який обробляє електронні митні декларації; триває його модернізація до нової версії, сумісної з вимогами ЄС;

2. Єдина автоматизована інформаційна система Держмитслужби – центральна база даних, де акумулюються всі відомості про оформлення, платежі, протоколи порушень тощо. Вона вже інтегрована з системою «Архів»;

3. Система електронного декларування – веб-портал, через який митні брокери та декларанти подають відповідні декларації, завантажують скан-копії документів, обмінюються повідомленнями з органами ДМС України. Ця система постійно доопрацьовується, зокрема додано можливість використовувати кваліфікований електронний підпис та BankID для ідентифікації користувачів;

4. Модулі автоматизованого митного контролю – наприклад, комплекс «Інтелектуальний пункт пропуску» на кордоні, де дані з камер та сканерів (номери авто, вагові параметри вантажів) автоматично передаються в систему і звіряються з деклараціями;

5. Системи для взаємодії з бізнесом «Особистий кабінет» на веб-порталі ДМС, де компанії можуть відстежувати стан своїх митних операцій; онлайн-калькулятор митних платежів (для громадян при ввезенні авто тощо) тощо.

За підтримки міжнародних партнерів (EU4Digital, USAID тощо) здійснюється також цифровізація внутрішніх процесів митниці – документообігу, кадрового обліку, навчання персоналу з ІТ [12].

Таким чином, українська митна система впевнено рухається шляхом цифрової трансформації: диверсифікація сервісів, зменшення залежності від паперового документообігу, запровадження прогресивних ІТ-рішень тощо. Водночас залишаються виклики, зумовлені як обмеженими ресурсами, так і ризиками воєнного часу.

Проте досвід останніх років показав, що цифрові технології здатні забезпечити безперебійну роботу митниці і наповнення бюджету навіть у кризових умовах. Це хороший фундамент для подальших реформ та інтеграції в цифровий митний простір ЄС.

Прагматичні тенденції цифровізації митного простору засвідчили не лише процедурний, а й виразний фінансовий ефект. Поліпшення контролю, прозорості та зручності, яке продукують ІТ-рішення, в кінцевому рахунку відображається на динаміці митних платежів до бюджету. На базі аналізу статистичних даних щодо надходжень митних платежів до Державного бюджету України за 2019–2024 роки встановлено трансформацію їхнього обсягу та питомої ваги в період активної цифровізації та євроінтеграційних реформ (рис. 1).

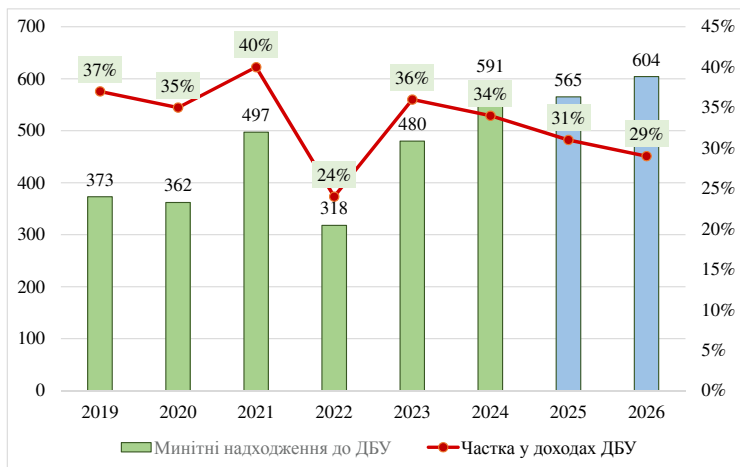

Рис. 1. Динаміка і прогноз митних надходжень та їх частки у доходах Державного бюджету України, млрд грн

Джерело: складено автором на основі [13, 14]

Відзначимо, що обсяг митних надходжень до Державного бюджету України зростав у докризовий період, досягнувши піку в 2021 році, але зазнав різкого спаду в 2022 році через повномасштабну війну, після чого знову суттєво зріс у 2023–2024 роках. Зокрема, у 2019 році органи ДМС України перерахували до бюджету близько 373 млрд грн, що становило приблизно 37% від усіх доходів. У 2020 році надходження знизилися до 362 млрд грн (близько 35% доходів) на тлі світової пандемії та падіння імпорту. Натомість 2021 рік став рекордним, оскільки митні платежі склали 497,2 млрд грн, або близько 40% бюджетних доходів. Це було досягнуто завдяки поживленню торгівлі, росту цін на товари (що збільшило суму ПДВ і мита з імпорту), а також певним антиконтрабандним заходам уряду. Слід відзначити, що саме в 2020–2021 рр. в Україні активно впроваджувалися цифрові рішення – єдине вікно, оновлена система ризик-менеджменту, електронний обмін даними з європейськими митницями. Імовірно, це теж посприяло покращенню адміністрування та зростанню надходжень.

У 2022 році, зі зрозумілих причин, динаміка різко змінилась: фактичні митні надходження зменшилися до 318,1 млрд грн, що було на 36% менше попереднього року. По-перше, через бойові дії та тимчасову окупацію частини територій суттєво скоротився імпорт, а отже, і база оподаткування митними платежами. По-друге, у березні–червні 2022 р. уряд запровадив пільги для імпорту окремих товарів (наприклад, скасував мита і ПДВ на імпорт автомобілів та критичних товарів) з метою забезпечення економіки в воєнний час [13].

У 2023 році ситуація значною мірою стабілізувалася, оскільки Кабінет Міністрів України повернув більшість митних та податкових ставок на довоєнний рівень з липня 2022 р., пожвавився імпорт пального, техніки, товарів для відбудови. За 2023 р. митні органи перерахували близько 481 млрд грн (майже на 50% більше, ніж у 2022 р.), частка у доходах бюджету знову зросла і становила 36%.

За даними ДМС України, у 2024 р. перераховано до бюджету 591,7 млрд грн митних платежів, що на третину більше, ніж попереднього року, і близько 33–34% від очікуваних доходів бюджету. Такий значний стрибок зумовлений кількома факторами: економіка частково відновлюється, імпорт зростає; інфляція теж збільшує номінальні обсяги сплаченого імпортного ПДВ; заходи з цифровізації та оновлення кадрового складу митниці дають результат у вигляді кращого адміністрування митних платежів.

Прогноз митних надходжень на 2025–2026 роки побудовано за допомогою лінійної регресії на основі фактичних даних за 2019–2024 роки. Ці значення узгоджуються із позитивною тенденцією, яка спостерігається після падіння у 2022 році, та відображають очікуваний ефект від поглиблення цифровізації, зростання обсягів імпорту та стабілізації економіки [14].

Аналізуючи тенденцію, можна зробити висновок, що цифрові технології сприяли зростанню митних надходжень у ті періоди, коли їх активно впроваджували (2019–2021, 2023–2024), тоді як форс-мажорні обставини (як-от війна) можуть нівелювати позитивний ефект у короткостроковій перспективі. Цифровізація митного простору приносить як очевидні переваги, так і породжує нові виклики. Для цілісного оцінювання в табл. 1 наведено основні переваги та недоліки запровадження цифрових технологій в митній політиці України на сучасному етапі.

Слід відзначити і зовнішні чинники. Так, воєнний стан диктує свої умови: у 2022 р. пріоритетом було максимально спростити імпорт (аж до скасування деяких платежів), щоб забезпечити тил. Цифровізація не одразу була в центрі уваги. Але вже з 2023 р. держава повернулася до стратегії довгострокової модернізації митниці що продукує умови для її цифрової трансформації. Тому у післявоєнний період очікується прискорення цифрових реформ, щоб ДМС України стала драйвером економічного відновлення [15].

Водночас цифровізація впливає і на митну політику як таку. По суті, змінюються акценти: замість фіскально-репресивної політики (максимально акумулювати платежі та прискіпливо відреагувати на порушення митних правил) формується політика фасилітації торгівлі – створюються умови для забезпечення швидкої і стимулювання законної зовнішньої торгівлі, в цьому ракурсі сучасні ІТ-інструменти забезпечують ефективність адміністрування відповідних митних платежів і виявлення ризиків.

Таблиця 1

Генерування переваг та ризиків цифровізації митного простору України

Переваги застосування цифрових технологій	Недоліки та виклики цифровізації
Прискорення митних процедур. Автоматизація рутинних операцій (реєстрація декларацій, перевірка документів) скорочує час оформлення вантажів з днів/годин до хвилин. Це підвищує пропускну спроможність, зменшує черги, покращує умови для бізнесу.	Високі початкові витрати. Розробка та впровадження сучасних ІТ-систем потребує значних фінансових ресурсів, технічного оснащення та навчання персоналу. Для бюджету це серйозне навантаження, особливо у воєнний і поствоєнний період.
Підвищення прозорості та боротьба з корупцією. Електронні сервіси мінімізують пряму взаємодію між декларантами і працівниками митних органів, усуваючи певні корупційні ризики. Відкриті дані та онлайн-моніторинг роботи митниці унеможливають приховування неправомірних рішень.	Спротив змінам і кадрові проблеми. Частина працівників митниці може чинити опір нововведенням, що реформують установлені неформальні практики. Є нестача ІТ-спеціалістів у штаті; важко залучити нові кадри через нижчі зарплати в держсекторі порівняно з ІТ-ринком.
Зростання надходжень до бюджету. Цифрові інструменти (ризик-орієнтований контроль, обмін інформацією з органами ДПІС України та ін.) дозволяють виявляти схеми ухилення від сплати мита, акцизного податку та ПДВ.	Кібербезпека та надійність систем. Збільшення обсягу даних і переходу на онлайн-режим роблять митну інфраструктуру уразливою для кібератак. В умовах війни актуальні ризики кібератак з боку РФ. Необхідно постійно оновлювати засоби захисту, проводити резервування даних.
Спрощення процедур для добросовісного бізнесу. Впровадження принципу «єдиного вікна» та інтеграція цифрових сервісів означає, що імпортер/експортер може швидко виконати всі формальності в режимі «онлайн». Це знижує адміністративне навантаження і витрати підприємців на митне оформлення.	Необхідність змін у законодавстві. Цифровізація потребує адаптації нормативної бази – від визнання електронних документів до нових правил інформаційного обміну. Законодавчий процес може відставати від технологічних змін, сповільнюючи їхню впровадження.

Джерело: складено авторами на основі [15, 16]

Ця трансформація відповідає європейській моделі і є метою реформ. Однак мають бути враховані соціальні аспекти: прискорення митних формальностей і процедур є позитивним явищем, однак цей процес потребує стабільного моніторингу, щоб не проявлялися делікти через ввезення контрабанди чи суспільно-небезпечних товарів. Такий контекст потребує синхронного підходу: цифровізація митного простору та удосконалення законодавства щодо відповідальності, стандартів безпеки, співпраці з фіскальними й правоохоронними органами (в т.ч. зарубіжних країн) [16].

Підсумовуючи, можемо констатувати, що цифровізація є необхідною умовою успішного реформування митного простору України в умовах Євроінтеграції. Ефекти цифрової трансформації митної політики переважають ризики, але щоб повністю реалізувати потенціал, потрібно подолати зазначені виклики – фінансові, кадрові, правові. Важливо забезпечити наступність реформ та їх підтримку на найвищому політичному рівні. Не менш важливо – продовжувати тісну співпрацю з ЄС, переймати найкращі практики і отримувати технічну допомогу. Тільки за цих умов цифрова трансформація митних інституцій буде успішно реалізована і дасть максимальний ефект для економіки та суспільства України.

Список використаних джерел:

1. Сидор Г., Савків У., Андрусів У. Митний простір України: проблемні аспекти та прагматизм їхнього вирішення. *Економічний дискурс*. 2021. Вип. 1 (1-2). С. 40–46.
2. Костишин Н.С., Дереш В.М. Генезис детермінанти «митний простір»: теоретичні та концептуальні аспекти. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2023. № 3 (129). С. 11–15.

3. Economy, finance, law: current problems and development prospects: collective monograph. Anisiia Tomanek OSVČ. 2023. 198 p.
4. Mikuriya K. Digital Customs, the opportunities of the Information Age. WCO News. 2016. №79. URL: <https://mag.wcoomd.org/magazine/wco-news-79/digital-customs-the-opportunities-of-the-information-age>
5. European Commission. Modernisation of Customs and Electronic Payment System. 2021. URL: https://commission.europa.eu/projects/modernisation-customs-and-electronic-payment-system_en
6. Marčetić M., Kocić B., Stojiljković M. Digitalisation of customs procedures in EU. Conference Proceedings INSCOSES. 2025. P. 262–271.
7. Мельник О. Нова комп'ютеризована транзитна система: сутність та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 59. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3384>
8. Tax and Customs Electronic Services Portal (PUESC). 2025. URL: <https://puesc.gov.pl/en/uslugi>
9. Євроінтеграція української митниці: вивчення польського досвіду адаптації законодавства і впровадження ІТ-систем. 2023. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ievrointegratsiia_ukrainskoi_mitnitsi_vivchennia_polskogo_dosvidu_adaptatsii_zakonodavstva_i_vprovadzhennia_it-sistem-4923
10. ІТ трансформація Митниці – проєкт «Е-митниця». Офіційний вебпортал ДМС. 2021. URL: <http://customs.gov.ua/it-transformatsiia-mitnitsi>
11. Осіпчук Д.С. Управління ризиками у митній справі в умовах воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. № 2 (108). С. 16–21.
12. Публічний портал відкритих даних ДМС. Державна митна служба України. 2025. URL: <https://customs.gov.ua/open-data>
13. Легкоступ І., Сاینчук Н., Соколюк М. Митні платежі як складова формування доходної частини Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023, № 52. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2564>
14. Надходження до бюджету від митних платежів: план та реальність. Слово і діло. 2025. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2025/01/09/infografika/ekonomika/nadходzhennya-byudzhetu-mytnyx-platezhiv-plan-ta-realnist>
15. Сарана Л.А. Вплив цифровізації на митну та податкову політику України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Економіка та управління*. 2024. № 14 (08). С. 5–13.
16. Берестов І.В., Пестременко-Скрипка О.С., Шелехань Г.І., Берестова Т.Т. Цифровізація процесів митного контролю та митного оформлення вантажів на залізничному транспорті. *Центральноукраїнський науковий вісник. Технічні науки*. 2022. Вип. 5 (36), ч. II. С. 291–298.

References:

1. Sydor, H., Savkiv, U., & Andrusiv, U. (2021). Customs space of Ukraine: Problematic aspects and pragmatic solutions. *Ekonomichnyi Dyskurs – Economic Discourse, (1–2)*, 40–46. [in Ukrainian]

2. Kostyshyn, N. S., & Deresh, V. M. (2023). Genesis of the determinant «customs space»: Theoretical and conceptual aspects. *Derzhava ta Rehiony. Serii: Ekonomika ta Pidpriemnytstvo – State and Regions. Series: Economics and Entrepreneurship*, (3)(129), 11–15. [in Ukrainian]
3. Economy, finance, law: Current problems and development prospects: Collective monograph. (2023). Anisiia Tomanek OSVČ. 198 p.
4. Mikuriya, K. (2016). Digital customs, the opportunities of the Information Age. *WCO News*, (79). <https://mag.wcoomd.org/magazine/wco-news-79/digital-customs-the-opportunities-of-the-information-age>
5. European Commission. (2021). *Modernisation of customs and electronic payment system*. https://commission.europa.eu/projects/modernisation-customs-and-electronic-payment-system_en
6. Marčetić, M., Kocić, B., & Stojiljković, M. (2025). Digitalisation of customs procedures in the EU. *Conference Proceedings INSCOSES*, 262–271.
7. Melnyk, O. (2024). The new computerized transit system: Essence and prospects. *Ekonomika ta Suspilstvo – Economy and Society*, (59). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3384> [in Ukrainian]
8. Tax and Customs Electronic Services Portal (PUESC). (2025). <https://puesc.gov.pl/en/uslugi>
9. Eurointegration of Ukrainian customs: Studying the Polish experience of legislative adaptation and IT systems implementation. (2023). Ministry of Finance of Ukraine. https://mof.gov.ua/uk/news/ievrointegratsiia_ukrainskoi_mitnitsi_vivchennia_polskogo_dosvidu_adaptatsii_zakonodavstva_i_vprovadzhenia_it-sistem-4923 [in Ukrainian]
10. State Customs Service of Ukraine. (2021). *IT transformation of customs – e-Customs project*. <http://customs.gov.ua/it-transformatsiia-mitnitsi> [in Ukrainian]
11. Osipchuk, D. S. (2024). Risk management in customs affairs under martial law. *Ekonomika, Upravlinnia ta Administruvannia – Economics, Management and Administration*, (2)(108), 16–21. [in Ukrainian]
12. State Customs Service of Ukraine. (2025). *Open Data Public Portal*. <https://customs.gov.ua/open-data> [in Ukrainian]
13. Lehkostup, I., Sainchuk, N., & Sokoliuk, M. (2023). Customs payments as a component of the revenue part of the State Budget of Ukraine under martial law. *Ekonomika ta Suspilstvo – Economy and Society*, (52). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2564> [in Ukrainian]
14. Revenue from customs payments: Plan and reality. (2025). *Slovo i Dilo – Word and Deed*. <https://www.slovoidilo.ua/2025/01/09/infografika/ekonomika/nadxodzhen-nya-byudzhetu-mytnyx-platezhiv-plan-ta-realnist> [in Ukrainian]
15. Sarana, L. A. (2024). The impact of digitalization on customs and tax policy of Ukraine. *Problemy Suchasnykh Transformatsii. Serii: Ekonomika ta Upravlinnia – Problems of Modern Transformations. Series: Economics and Management*, (14)(08), 5–13. [in Ukrainian]
16. Berestov, I. V., Pestremenko-Skrypka, O. S., Shelekhan, H. I., & Berestova, T. T. (2022). Digitalization of customs control and clearance processes for rail transport. *Tsentralkoukrainskyi Naukovyi Visnyk. Tekhnichni Nauky – Central Ukrainian Scientific Bulletin. Technical Sciences*, (5)(36), Part II, 291–298. [in Ukrainian]